

Francesc de Verntallat, el cap dels remences

El paper del personatge en el conflicte remença des de 1462 fins a 1494 i el seu suport a la causa dels pagesos

Francesc de Verntallat va ser el líder indiscutible dels pagesos de remença i no abandonà mai la causa. Aquesta és una de les conclusions d'una tesi doctoral de més de 560 pàgines. Tanmateix, és una conclusió de sempre qüestionada pels historiadors. Pierre Vilar exposa com el rei Joan II va ennoblir i recompensar esplèndidament el cap dels remences en fer-lo vescomte d'Hostoles, després de la primera guerra remença (1462-1472). Molts han interpretat aquest fet com un abandonament de la lluita remença. De fet, la historiografia anterior a Vilar és força discrepant a l'hora de valorar aquest personatge. Fins i tot un historiador actual recorda Verntallat com un traïdor de la causa remença. En aquest breu text intentarem resumir les principals raons que expliquen com el cap dels remences no abandonà mai els pagesos.

Text > **MIQUEL FREIXA**, doctor en història i biòleg

Verntallat no era remença. Va néixer al Mas Verntallat, a la Vall d'en Bas, un mas d'una nissaga de donzells, homes lliures del braç militar. Però el 1446 es va casar amb Joana Noguer, una pagesa de remença. I va anar a viure al Mas Noguer de Batet de la Serra, a treballar com un «simple pagès», com recorden les cròniques de l'època. Anys després, a començaments de la guerra, i no se sap com, va ser enlairat

>> Casa de Francesc de Verntallat, a la falda de la vila del Mallol, al municipi de la Vall d'en Bas. (Autoria: MANEL LLADÓ)

a líder de pagesos (va ser cap de milers de pagesos) i nomenat oficialment capità de la Muntanya (es coneixia com *la Muntanya*, principalment, la zona de la Garrotxa, el Ripollès i part de la comarca de la Selva). També durant la guerra va arribar a ser conseller reial.

Dos anys després del final de la primera guerra remença, el 1474, Vernallat va ser designat vescomte d'Hostoles, tal com es pot comprovar en el document original i en altres referents documentals. Tanmateix, Antoni Rovira i Virgili i altres historiadors, erròniament, i probablement arrossegant un error de transcripció d'una pàgina de Francesc Montsalvatge, citen l'any 1477 com la data del nomenament de vescomte. L'error és significatiu perquè, amb les dates fiables, el nomenament de 1474 demostra que els coneguts «fets de Constantí i de Corçà» de 1475, en els quals Vernallat va fer una arriscada i decidida acció a favor dels remences, van tenir lloc quan ja era vescomte. És a dir, mostra dues accions molt rellevants de tot un personatge de l'alta noblesa: com anima els pagesos de remença de Constantins que no paguin censos als seus senyors i com lluita a favor de la vila de Corçà, que vol preservar les seves llibertats. El vescomte d'Hostoles, doncs, després de la guerra, continua sent fidel a la lluita social. Aquest error documental explica, en part, l'apreciació equivocada d'uns quants historiadors.

Cal destacar que el rei va nomenar directament vescomte un donzell, sense que hagués de passar pel títol intermedi de cavaller, en una època en què l'ascens social era difícil però no impossible. Tampoc és gaire conegut que el rei Ferran el Catòlic, a l'octubre de 1481, li retirà el títol de vescomte

>> Monument que l'Ajuntament de la Vall d'en Bas va dedicar a Francesc de Vernallat en el 500 aniversari de la seva mort. (Autoria: MANEL LLADÓ)

Pere Joan Sala

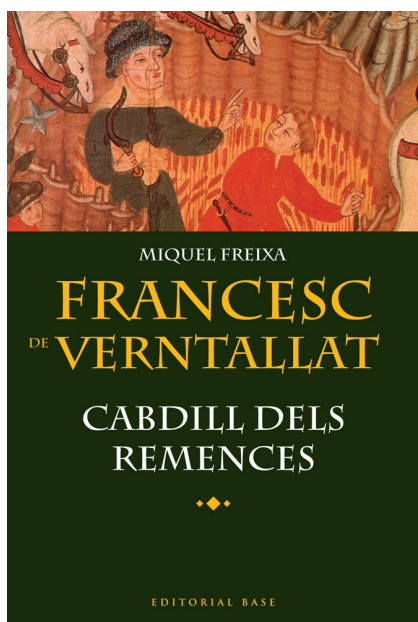
D'aquest personatge es coneix bé el seu lideratge en la segona guerra remença i alguns trets de la guerra civil catalana; era el lloctinent de Vernallat. Però no se'n tenen prou referències familiars, notariales, socials i econòmiques. S'han fet alguns judicis sobre la seva personalitat i condició que demanarien, per contrastar-los, un estudi de fonts primàries inèdites.

>> Indicació de l'espai que antigament havia ocupat la casa on va morir Francesc de Vernallat, just al davant del Molí de la Conquesta. Sant Feliu de Pallerols. (Autoria: MANEL LLADÓ)

>> Verntallat, cabdill dels remences, de Joaquim Camps i Arboix, Barcelona: Aedos, 1955. Primera biografia sobre Verntallat, Premi Biografia Catalana Aedos. Segueix un patró temàtic i no cronològic amb uns objectius clars: la reivindicació del personatge i la defensa de la seva catalanitat.

>> Francesc de Verntallat, cabdill dels remences, de Miquel Freixa, Barcelona: Base, 2010. Recreació de la tesi doctoral de l'autor que emmarca els fets històrics en una narració conscientment cronològica, allunyada tant d'una erudita tesi doctoral com d'una història novel·lada.

i altres privilegis. I, segons la documentació, restà com a cavaller i, per tant, passà de ser un membre de l'alta

noblesa (comtes, vescomtes i barons) a pertànyer a la baixa noblesa (cavallers i donzells). Es tracta d'un fet força singular: un donzell (*domicellis*) que es casa amb una pagesa de remença és enlairat a vescomte (*nobilis*) i, pocs anys després, passa al grau inferior de cavaller (*militis*). Mostra, per tant, una mobilitat social singular.

Un fet singular: un donzell que es casa amb una pagesa de remença és enlairat a vescomte i, pocs anys després, passa al grau inferior de cavaller

Un any i mig després, el 10 de maig de 1483, Verntallat va ser escollit, amb quatre síndics remences més, per anar a Còrdova a visitar el rei amb la finalitat de cercar una concòrdia. En va tornar el 20 de setembre amb una salvaguarda reial que autoritzava els remences a reunir-se per tractar de l'abolició dels mals usos, per elegir síndics i per poder fer un tall per foc per recollir diners per portar a terme la negociació. Aquesta nova crida del rei als senyors a fi que es dignessin a entrar en negociacions per aconseguir una concòrdia amb els pagesos no va reeixir.

Incomprensiblement, a la segona guerra remença (1484-1485) Verntallat es fa invisible, no apareix esmentat en cap document (almenys fins ara no se n'ha trobat cap). Hi ha un buit documental. El cap d'aquesta revolta va ser Pere Joan Sala, que havia estat el lloctinent de Verntallat en la primera guerra remença. Però tampoc es pot assegurar que Francesc de Verntallat abandonés la causa. Quin va ser el seu paper? No es va entendre amb Pere Joan Sala? No veia clara la posició més agosarada, revolucionària i violenta, i menys emparada pel dret, del seu antic lloctinent?

Un parell de mesos després de la mort de Pere Joan Sala, degollat i esquarterat a Barcelona el 28 de març de 1485, Verntallat torna a aparèixer citat. Se li demanà que es presentés en unes reunions per intentar negociar, un cop

El paper dels juristes

Homes de lleis com Tomàs Mieres, Jaume Farrer, Jaume Serrolí o Martirià Amalric van fer entendre als pagesos, al llarg del segle XV, els arguments racionals dels seus drets per disposar del domini útil de la terra i dels seus béns i persones. Mieres va recopilar, entre d'altres, la gran obra de les constitucions de Corts a Catalunya i va assessorar tots els reis i lloctinents que passaren per Barcelona, des de la reina Maria fins a Joan de Lorena. Va proclamar terribles anatemes contra el rei i les Corts, autors de lleis injustes.

més, un compromís entre senyors i pagesos. Sorprenentment, Verntallat, a més d'assistir a aquestes reunions, tornà a agafar la iniciativa: a primers de juliol es va fer amb el castell d'Hosstoles, amb l'excusa que no restés com a «niu de lladres». L'alarma d'aquest fet s'escampà altre cop entre els senyors feudals i els jurats de la ciutat de Girona, que li van retreure per carta la presa de possessió del castell i van denunciar el fet al rei.

El rei, esverat altre cop, envià diferents síndics i emissaris, per evitar un altre conflicte. En terres remences de la Garrotxa, el Gironès, el Ripollès i la Selva, qui manava, de fet, era majoritàriament Verntallat. Un emissari reial estranger, no conegut ni per remences ni senyors, va ser qui, finalment, amb un missatge reial, acordà amb les dues parts anar a veure el rei a fi de posar pau al camp. En les diverses reunions, cites, missives entre senyors, síndics remences i el rei, Verntallat va ser sempre un referent: «els pagesos fan cap de vós».

Entre senyors, síndics remences i el rei, Verntallat va ser sempre un referent

Verntallat, lògicament, va ser un dels escollits per anar a la cort i va rebre

guiatge i diners per poder fer el viatge. Però, si bé la majoria de síndics remences van marxar cap a la cort a finals de 1485, Verntallat i un dels principals juristes de la causa remença, el notari Amalric, es van quedar a casa, no hi van voler anar. Estaven decebut pel tracte reial? No se'n fiaven? Estaven cansats de tants anys de lluita per la llibertat? I aquí es produí un altre fet singular: quan tots els convocats es van trobar amb el rei, aquest no va voler començar sense la presència del cap dels remences. Amb aquest escenari, Ferran II, a més de trametre diverses ordres a les autoritats competents, va fer tornar a Catalunya dos síndics remences, Pere Canya i Pere Pi, com a comissionats, amb una taxativa ordre reial per a Verntallat que disposava que s'havia de presentar a la cort. Cal tenir en compte que el viatge podia durar més d'un mes. Els remences Canya i Pi havien marxat de Girona cap a la cort el 21 de desembre de 1485, la carta reial que reclamava la presència de Verntallat estava escrita el 4 de febrer de 1484 i sembla que el cabdill arribà finalment a la trobada a finals de març. És a dir, la reunió es va demorar més de dos mesos, amb tots els representants esperant la presència del cap dels remences: sense ell, el rei no volia dirimir cap causa.

El cap dels remences va seguir tota la vida el negoci i el treball dels remences per a l'alliberació dels mals usos

El 22 d'abril de 1486 es va firmar la Sentència arbitral de Guadalupe. Entre els divuit signants remences, Verntallat surt en primer lloc. Un cop van haver signat, els síndics remences tornaren a Catalunya. Però el cap dels pagesos va restar retingut a la cort, bé coma càstig per la seva rebequeria, bé com a ostatge per posar en pràctica la sentència firmada.

Temps després va tornar a Sant Feliu de Pallerols. Hi ha diversos documents que ho acrediten. Però cal destacar-ne especialment un: es tracta d'un poder notarial que dona Verntallat al seu pa-

>> Jo, Francesc de Verntallat, de Miquel Freixa i Jordi Vila Delclòs (il·lustrador), Barcelona: Palahí, 2010. Obra breu i rigorosament històrica de divulgació. El text és sintètic i clar, i les il·lustracions estan geogràficament i històricament documentades.

rent, i principal síndic remença, Llorenç Espígol a la ciutat de Barcelona l'any 1494. El notari era Miquel Fortuny. Qui era aquest notari? Precisament era el notari per excel·lència dels síndics remences. Les seves tasques relacionades amb l'afer remença van ser múltiples i el negoci li va proporcionar 280 lliures entre l'any 1493 i el 1498, per posar en pràctica la Sentència de Guadalupe. Així, quan Verntallat va haver de menester la feina d'un notari de Barcelona, no va dubtar a servir-se del notari dels remences. Les coincidències no acaben aquí. Els testimonis de l'escriptura són dos dels principals caps del gran Sindicat Remença: Joan Almar de Peratallada, el síndic de més prestigi del sindicat, i Bernat Verdaguer de Tona. No deixa de ser una mostra que les relacions del Verntallat amb els síndics responsables de posar en marxa la Sentència eren molt bones. Així, Verntallat, va apadrinar la solució i la posa-

da en pràctica de la Sentència arbitral i no va deixar de cercar una via més dialogant que no pas violenta. Per tant, es pot sostenir que el cap dels remences va seguir durant tota la vida, almenys durant trenta-dos anys (1462-1494), el negoci i el treball dels remences per a l'alliberació dels mals usos.

Cal fer una consideració final per valorar el paper del cap dels remences i de molts altres. La capacitat per cercar una entesa pacífica és molt notable en tot el moviment camperol liderat per Verntallat, els síndics remences i un grup de juristes. Van mostrar uns trets específics del caràcter català (el seny, el pactisme, la paciència, però també l'energia interna i la persistència) per perseverar en unes negociacions dures i llargues, amb inferioritat de condicions, per alliberar-se d'unes lleis anacròniques i injustes. Tant de bo que el passat pugui ser exemple en els nostres dies per encetar un futur millor.